

HERMENEUTIKA I SAZNANJE SAVREMENIH DRUŠTAVA
HERMENEUTICS AND KNOWLEDGE OF MODERN SOCIETIES

Nezir Krčalo
Fatima Klepić

Fakultet za upravu u Sarajevu
pridružena članica Univerziteta u Sarajevu
Igmanska 40 A, 71 000 SARAJEVO
nezir.krcalo@fu.unsa.ba
fatima.klepic@fu.unsa.ba

SAŽETAK

Hermeneutika se bavi problemom razumijevanja i tumačenja tekstova, učenja, događaja, itd. Pritom se postavljaju pitanja: reproducira li tumač ono što tumači ili on u svom tumačenju sudjeluje stvaralački? Unosi li tumač vlastite pretpostavke pri tumačenju, npr. umjetničkog djela, filozofskog teksta, povijesnog događaja? Svako razumijevanje (tumačenje) uvijek je nešto više od puke reprodukcije. Razumijevanje je uvijek moguće samo uz pretpostavku da se u igru uvode vlastite pretpostavke, i individualne i društveno-povijesne. Da se pravilno razumijevala i primijenjivala misao Karla Marxa zasigurno je da dio čovječanstva ne bi imao komunističke „sisteme“, već dobro uređene političke sisteme.

Ključne riječi: dijalektika, povijest, razumijevanje, komunizam, lokalna samouprava.

ABSTRACT

Hermeneutics is the branch of knowledge that deals with the problem of understanding and interpretation of texts, learnings, events, and so on. The question is whether the interpreter reproduces what he interprets or in his interpretation he participates creatively? Or, does the interpreter during his

interpretation, eg. a work of art, a philosophical text or a historical event, bring his own assumptions? Any kind of understanding (interpretation) is always more than mere reproduction. Understanding is always possible only under the assumption that there are both its own assumptions, and individual and social-historical. If the thought of Karl Marx had properly understood and applied, it is certainly that a part of humanity would not have had communist “systems”, but it would have had well organized political systems.

Keywords: dialectics, history, understanding, Communism, local government.

UVOD

Svako je razumijevanje pod utjecajem predrzumijevanja koje unosi onaj koji razumijeva. To je neizbježni hermeneutički krug. Da bi se razumio dio, mora se razumjeti cjelina, i da bi se razumjela cjelina, moraju se razumjeti njeni dijelovi. Tako, Gadamer navodi primjer učenja nekog stranog jezika za razumijevanje hermeneutičkog kruga i predrasuda koje su nužne za njegovo postojanje. Kad vidimo rečenicu, prvo shvaćamo njezino značenje, a onda se na osnovu te cjeline kreće na dijelove, koji se razumiju uz pomoć cjeline, ispravljaju kako je potrebno, da bi se na kraju ponovno došlo do cjeline. Bitno je naglasiti kako ne možemo potpuno odvojiti „izvornik“ od interpretacije. Ne možemo isključiti sama sebe. Sve duhovne znanosti osobito, ali i sve prirodne znanosti, moraju uzeti uobzir da je njihovo razumijevanje problema uvijek uvjetovano predrzumijevanjem, a ta su opet povijesno uvjetovana s vremenom i kulturom.

1. Povijesna dimenzija hermeneutike

Platonove refleksije o porijeklu, metodama i svrsi umijeća tumačenju su mnogo aktuelnije nego što se to obično pretpostavlja. Prema Platonovom mišljenju, i pored uloženog hermeneutičkog napora, koji podrazumijeva i angažovanje izuzetnih intelektualnih sposobnosti tumača, i vrlo rafiniranu metodologiju, kojom se on koristi, ne može se doći do postavljenog cilja i pri tom biti apsolutno siguran da vlastita interpretacija pogađa ono što je pisac mislio, dok je stvarao svoje delo. Stoga, on predlaže prestanak bavljenja onim što „tuđi glas“ saopćava, i okretanje ka samim stvarima, i vlastitom utvrđivanju istine o njima.

Platon, dakle, osporava čitav poduhvat tumačenja kao nešto što nije vrijedno preduzeti, budući da mu nedostaju kako postojana rešenja, tako i teorijska validnost. Štaviše, on je smatrao da pisana riječ uopće, uključujući i literarna djela i njihova tumačenja, ne može da prenese istinsko znanje, jer za njega znanje podrazumijeva sposobnost da se nečiji pogledi artikulišu i odbrane pred drugima, što zahtijeva da oni budu testirani u živom, usmenom filozofskom dijalogu, koji predstavlja postojan kritički rad sagovornika na pojmovnoj artikulaciji i preispitivanju validnosti ponuđenih argumenata.

Platonovo stanovište u pogledu cilja umijeća tumačenja može se aktuelizovati i u svjetlu modernih i savremenih rasprava o predmetu, statusu i svrsi hermeneutike. Poput predstavnika „subjektivističke“ hermeneutike, počevši od Fridriha Šlajermahera da sve do Dejvida Hirša, i Platon smatra da je cilj ispravnog tumačenja razumijevanje onoga šta je autor namjeravao da kaže, ali se od njih razlikuje po tome što je siguran da je takav poduhvat neizvodiv, to jest da tumač nikada ne može sa potpunom izvjesnošću znati šta je tačno pisac namjeravao reći. Ni za jednu interpretaciju ne može se kazati da je u potpunosti ispravna, i da barem nekim svojim „dijelom“ ne griješi, jer se ni za jednu ne može utvrditi da je kadra da se sasvim „stopi“ sa mentalnim stanjem autora, dok je ovaj stvarao djelo, koje je predmet tumačenja. Ovim svojim stavom, prema kojem je nemoguće sasvim tačno pogoditi namjeru autora, Platon se približava poziciji objektivističke hermeneutike, čije je najznačajniji predstavnik u savremenoj filozofiji Hans G. Gadamer.¹

Postavlja se pitanje koji su razlozi Platona doveli do takvog zaključka o smislu i vrijednosti vještine tumačenja. Odsutnost pisca, koji, stoga, nije u stanju da nam objasni smisao svojih riječi, polisemičnost samog jezika, vremenska distanca jesu najvjerojatnije razlozi koji su Platona naveli na to da smatra da se cilj vještine tumačenja nikada sasvim ne može ostvariti. Povrh toga, taj zadatak nije moguće realizovati i zato što svako tumačenje polazi od nekog vlastitog stajališta kojeg se tumač nikako ne može osloboditi tokom interpretativnog procesa.

Tekstovi govore „tuđim glasom“, a kada se protumače sopstvenim, nužno se unose vlastita mišljenja, vlastite predstave, vlastiti pojmovni aparat. Platon je, čini se, mada posredno, došao do ovog tačnog uvida. Mora li pak ovo

---

¹ Eden, Katty (1987), *Hermeneutics and the Ancient Rhetorical Tradition*, RHETORICA. A Journal of the History of Rhetoric, Vol. V, No. 1: 59-87.

da bude „nedostatak“ svakog tumačenja, koji interpretator nije u stanju da pretvori u vlastitu korist? Zar on nije kadar da protumači neki tekst, tako što će preispitivati smisao onoga što je u njemu kazano, a to ne mora biti reproduktivnog, već je često i produktivnog karaktera.

Do istine o samim stvarima, doduše, moramo doći sami, ali često inspirisani, motivisani ili pak podučeni riječima autora teksta, ukoliko smo uopće otvoreni i spremni da čujemo šta nam oni to govore.

2. Hermeneutika i dijalektika

Ove dvije metode su u odnosima uzajamne zavisnosti. Dijalektika od hermeneutike zavisi u pogledu smisla: bilo čega što ima za predmet pa i sopstvenog smisla kao metode. Hermeneutika, sa svoje strane, zavisi od dijalektike u pogledu svog učinka: jer ona prvo postavlja svoj rezultat kao mogućnost, za koju vjeruje da je stvarnost. A dijalektika se upravo bavi mogućim smislom, jer tek ona može da ga razvrsta u sferu istine ili neistine. Dijalektika se ne bavi umnim istinama, jer su ove njen rezultat, što znači da se njima bavila dok su važile kao *moгуće* istine.

Komplementarnost dvije metode je jasna po tome što je za hermeneutiku smisao u biću, a za dijalektiku je istina u sferi smisaonog. Za obje metode posredovanje i postavljanje čine zajedničke principe funkcionisanja. A razlika je u tome što hermeneutika posreduje ono što jeste da bi postavila odgovor: šta je to – što jeste, dok dijalektika izvodi posredovanje postavke da bi postavila njegovu imanentnu istinu. Rezimirajući, dakle, karaktere metoda možemo reći:

- 1) Pitanje: *šta je stvarnost?* – nije dijalektičko, nego je hermeneutičko. Ono nema smisla ako to nešto nije neodređeno. Pitanje dijalektike je: da li je to (stav, mišljenje) istinito? Ono nema smisla ako ono o čemu je pitanje nije određeno ili svedeno.
- 2) Izgradnja sistema nije posao dijalektike, nego hermeneutike. Prema tome, ma koliko hermeneutička filozofija bila protiv „zavjeta epistemologije“, hermenutička metoda jedino može da, kao nužna komponenta epistemologije bude ukalkulisana u nadu njegovog ostvarenja.
- 3) Sistem, teorija ili stav nije predmet hermeneutike nego dijalektike. Dijalektici pripada pitanje: *da li je ovo istinito?*

- 4) Princip totaliteta je konstitutivan princip hermeneutičke svijesti, po principu: sve u jedno, kao princip prevođenja mnoštva u medijum jednog smisla.
- 5) Princip totaliteta istine je regulativ dijalektičkog mišljenja po principu: sve iz jednog. Dijalektika tim putem postavlja smisao u sferu istine ili neistine.

Hermeneutička i dijalektička metoda pored identiteta u univerzalnosti nalaze se:

- (a) u odnosu komplementarnosti u svakom slučaju saznanja;
- (b) u tom odnosu moraju da rade u bilo kojoj filozofiji, pa čak i u onima koje programski napadaju bilo hermeneutiku ili dijalektiku.
- (c) s obzirom na njihove komplementarne odnose kao i uporedno odmjerene karaktere, iz perspektive unaprjeđenja metodološke samosvijesti nema racionalnog smisla istrajavati na polemičkim konfrontacijama između osnovnih pravaca savremene filozofije.

Preostaje nam da se držimo odnosa njihovog hermeneutičkog i dijalektičko-kritičkog posredovanja. To je jedini produktivan put na raspolaganju za sanaciju šteta koje je filozofija do sada imala od nelegitimnih pretenzija na univerzalnost bilo kog pravca uzetog za sebe.

3. Hermeneutičko značenje vremenskog odstojanja

Sjetimo se hermeneutičkog pravila da se cjelina mora razumjeti iz pojedinačnog, a pojedinačno iz cjeline. Porijeklo ovog pravila je u antičkoj retorici i, zahvaljujući novovjekovnoj hermeneutici, ono je iz govorništva prenijeto na umješnost razumijevanja. Anticipacija smisla, u kojoj se misli na cjelinu, dolazi do eksplicitnog razumijevanja tako da dijelovi, koji se određuju polazeći od cjeline, sa svoje strane određuju i ovu cjelinu.

Vrijeme je noseća osnova događanja u kojem se korijeni sadašnje. Kada je u pitanju povijesna slika svijeta, sasvim je naivna pretpostavka historizma da se moramo prenijeti u duh vremena nekog povijesnog događaja da bismo se mogli probiti do historijskog objektiviteta. Radi se, međutim, o tome da se odstojanje vremena spozna kao pozitivna i produktivna mogućnost razumijevanja. To vremensko odstojanje, koje omogućava filtriranje, nije

neka zaključna veličina, već se nalazi u stalnom kretanju i širenju. Zajedno sa negativnom stranom tog filtriranja, koja dolazi sa vremenskim odstojanjem, imamo istovremeno i pozitivnu stranu za razumijevanje. Ono doprinosi ne samo odumiranju predrasuda partikularne prirode već i istupanju onih misaonih tokova koji doprinose istinskom razumijevanju.

Pravo kritičko pitanje hermeneutike je razlučivanje istinskih predrasuda, pod kojima razumijevamo, od pogrešnih, pod kojima pogrešno razumijevamo. Ovo ništa ne može da razluči osim vremensko odstojanje. Potrebno je otkriti sopstvene predrasude koje vode razumijevanju kako bi predaja sa svoje strane dobila na vrijednosti. Predrasudu izdvojiti, znači suspendovati je u njenom važenju. Jer dok nas neka predrasuda određuje, mi je ne znamo i ne sumnjamo u nju kao u sud.²

Prvo čime započinje razumijevanje je to da nam se nešto obraća. To je najvažniji od svih hermeneutičkih uslova. Sada znamo što se time hoće: temeljna suspenzija sopstvenih predrasuda. A svaka suspenzija sudova, a pogotovo predrasuda, posjeduje strukturu pitanja. Bit pitanja je otkrivanje i otkrivenost mogućnosti, tj. kako pomiriti historijsko i povijesno. Zbiljski historijski predmet nije predmet, već jedinstvo prošlosti i budućnosti, a stvari primjerena hermeneutika bi u samom razumijevanju trebala dokazati zbilju povijesti.

Kad god sa historijske distance pokušamo da razumijemo neku historijsku pojavu tad nam slijedi upadanje u tzv. hermeneutičku situaciju. Ali zadobijanje svijesti o nekoj situaciji je uvijek težak zadatak. Pojam situacije karakteriše zapravo to da se nalazimo nasuprot njoj, i stoga o njoj ne možemo imati neko predmetno znanje. To važi i za hermeneutičku situaciju, tj. situaciju u kojoj se nalazimo prema predaji, koju treba da razumijemo. Stoga u pojam situacije spada i pojam *horizonta*. Horizont je vidokrug koji obuhvata i uključuje sve što je vidljivo s jedne tačke. Imati horizont znači: ne biti ograničen na najbliže, već moći vidjeti dalje od toga. Onaj ko ima horizont, umije u okviru svog horizonta pravilno da ocjeni značenje svih stvari u pogledu blizine i daljine, veličine i malešnosti. U skladu s tim, izrada hermeneutičke situacije znači zadobijanje pravog horizonta pitanja za pitanja koja nam se postavljaju u vezi sa predajom.

---

2 Gadamer, H.G., *Istina i metoda*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1978. str. 324.

4. Dijalektika povijesti

Ne postoji linearni kontinuitet toka historijskog vremena. Svaka historijska epoha ima svoj zamajac kretanja čija priroda uslovljava prirodu historijskog kretanja i samim tim njegov pravac. Glavni zamajac kapitalističkog vremenovanja je brzina obrta kapitala. To je ono što uslovljava tok, dinamiku i kvalitet odvijanja vremena u kapitalizmu. Specifičnost kapitalističkog vremenovanja je u tome, da ono uništava evoluciju živog sveta i historijsko vremenovanje tako što pretvara evoluciju i historiju u mehaničko događanje, što znači u pozitivno ništa. Kapitalističko vremenovanje ima mehanički oblik i destruktivni karakter. Ono nije životvorno, već ništeće vremenovanje. Sve brže odvijanje kapitalističkog vremena dovodi do toga da sve brže ističe historijsko i životno vrijeme čovečanstva. Ono bitno što se događa u kapitalizmu nije stvaranje humanog svijeta i povećavanje izvjesnosti ljudskog opstanka, već uništavanje prirode i čovjeka kao biološkog i humanog bića i stvaranje tehničkog svijeta. U prethodnim historijskim periodima vrijeme je teklo unaprijed. Sve dramatičnije klimatske promjene i uništenje života na planeti dovode do toga da realno vrijeme, a to znači vrijeme života čovječanstva, ne teče više unaprijed, već je počelo da teče unazad od nultog ekološkog graničnika čijim je prekoračenjem sudbina čovječanstva zapečaćena. Istovremeno, ekološki graničnik postao je granica humanističkoj vizionarskoj svijesti. Njegovim prekoračenjem nastaje egzistencijalna panika koja će dovesti do takve borbe za opstanak, u kojoj će biti uništeno sve ono što ljude čini ljudima, a prirodu životvornom cjelinom.

Kapitalizam nije konzervativan ni regresivan poredak. On ne nastoji da očuva postojeći svijet niti vraća čovječanstvo na prethodne oblike društvenog života, već je destruktivni poredak, što znači da uništava ne samo humanističko nasljeđe čovječanstva, već i sam život. Kapitalizam je specifični istorijski poredak po tome što je antihistorijski kao antiegzistencijalni poredak. Specifična priroda kapitalizma uslovljava specifičnost kapitalističkog razvoja i samim tim specifičnost njegove prolaznosti koja ima ništeći i totalitarni karakter. Kapitalizam „prevazilazi“ svoju historijsku prolaznost tako što ukida historiju pretvarajući historijsko vrijeme u mehanički proces i uništavajući čovjeka kao prirodno i historijsko biće. Kapitalizam ukida vremenovanje kao slobodarsku praksu čovjeka sa kojom se stvara budućnost. On je postao svojevrсна „crna rupa“ koja usisava prošlost i budućnost pretvarajući ih u pozitivno ništa. Nije slučajno što ideolozi

kapitalizma govore o „kraju historije“. Kapitalističko vremenovanje nema samo antihistorijski, već i antiegzistencijalni (mehaničko-destruktivni) karakter. Kapitalizam se ne nalazi samo ispod nivoa najnižih historijskih, već i ispod nivoa najnižih prirodnih oblika života.

5. Anticipiranje povijesti – Karl Marx

Kako je Marxova politička teorija nastala ponajprije kao geneza a potom i kritika kapitalizma, može se očekivati, da se, dokle god postoji kapitalizam, ne može govoriti o kraju marksizma u tom kritičkom smislu. Poput liječnika koji imaju paradoksalnu funkciju da izliječe pacijenta te tako ukinu svoj raison d'être, tako i marksisti imaju paradoksalan zadatak dokinuti kapitalizam ukidajući time sami sebe, odnosno marksizam. Kako je kapitalizam življi no ikada, može se očekivati da je prisutan i marksizam u jednakoj mjeri. Nije li riječ o tome, kako je upravo Marx predvidio raspad radničke klase i bujanje birokracije, kao što je i predvidio globalizaciju. Ono što je marksizam učinilo aktualnim i još važnijim jest, paradoksalno, sam kapitalizam, koji je omogućio velik materijalni napredak, ali je prouzročio još veće nejednakosti negoli u Marxovo doba. Prema Marxovoj zamisli razvoj socijalizma uvjetuju neke pretpostavke, odnosno on se ne može razviti u siromašnom okruženju bez srednje klase, on zahtijeva stručan, obrazovan, politički sofisticiran narod, napredne civilne institucije, dobro razvijenu tehnologiju te prosvijećenu liberalnu tradiciju i demokraciju. U protivnom, socijalizam će se izokrenuti u monstruožnu karikaturu kakav je bio staljinizam. Marx je, naprotiv, bio kritičan prema rigidnoj dogmatici, vojnom teroru, političkoj represiji te samovoljnoj i despotskoj državnoj moći.

Marx u svojim djelima nema projekciju budućnosti, pogotovo one koja bi bila lišena patnji, smrti, gubitka, neuspjeha, slomova itd. U njegovim djelima nema detaljnih opisa kako bi buduće komunističko društvo trebalo izgledati. Naime, projekcija budućnosti i poželjnoga budućega života pripada ponajprije području ideja, odnosno filozofiji idealizma, a Marxova filozofija materijalizma utemeljena je upravo na njezinoj kritici, stoga se za Marxa ne može tvrditi kako je, poput utopijskih socijalista, idealistički filozof s razvijenom idejom boljega svijeta koji dolazi. Utopijski planovi za Marxa su značili samo odvlačenje pozornosti od političkih zadataka sadašnjice.

Nadalje, umjetnost, religija, politika, pravo, rat, moralnost, povijesne promjene čine se tek odrazom ekonomske ili klasne borbe. Tvrdnja da se naposljetku sve svodi na ekonomiju svakako je očigledna istina. Prvi povijesni čin, piše Marx u Njemačkoj ideologiji, jest proizvodnja sredstava za zadovoljenje naših materijalnih potreba. Prije negoli učinimo bilo što, moramo jesti i piti. No marksizam u tom ide i mnogo dalje tvrdeći da materijalna proizvodnja nema samo fundamentalnu važnost u smislu da bez nje ne bi bilo civilizacije, već da ona u krajnjoj liniji određuje prirodu takve civilizacije. Općenito govoreći, kultura, pravo i politika klasnoga društva povezani su s interesima vladajuće društvene klase. Kao što i sam Marx piše u Njemačkoj ideologiji, klasa koja je vladajuća materijalna snaga društva istodobno je i vladajuća intelektualna snaga. Međutim, upravo je kapitalizam, a ne marksizam redukcionistički u ekonomskom smislu, jer kapitalizam je taj koji vjeruje u proizvodnju radi nje same. Marx naprotiv smatra da ljudsko samoostvarenje treba vrednovati kao cilj sam po sebi, a ne da ono bude svedeno na instrument za postizanje nekoga drugoga cilja. To će biti nemoguće sve dok bude prevladavalo shvaćanje o proizvodnji radi nje same u užem smislu. Za njega tijek povijesti oblikuje klasna borba, a klase je nemoguće svesti na ekonomske čimbenike, jer one uključuju običaje, tradiciju, društvene institucije, skup vrednota i ustaljene oblike mišljenja, stoga su također i politički fenomen, a nipošto samo ekonomska kategorija. Premda Marx nije bio opsjednut ekonomskim pitanjima, doživljavao ih je kao izopačenje istinskih ljudskih potencijala.

Ono što je u shvaćanju Marxa filozofski važno, istinski je filozofski materijalizam, koji kao takav dopušta postojanje ideja, ali samo kao odraz predisponirajućih materijalnih preduvjeta. Prije nego što uopće dospijemo do razine refleksije, uvijek smo već unaprijed smješteni u neki materijalni kontekst, a naše mišljenje, koliko god apstraktno i teorijsko, u cijelosti je determinirano tom činjenicom. Filozofski idealizam zaboravlja da naše ideje temelj imaju u praksi. Izvlačeći ih iz tog konteksta, idealizam postaje zarobljenikom iluzije da mišljenje proizvodi stvarnost. Marxov materijalizam iznimno je filozofski i politički. Pojednostavljeno, pod bazom Marx podrazumijeva odnos proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa, a pod nadgradnjom institucije poput prava, politike, religije i kulture, funkcija kojih je podržati bazu, odnosno postojeći klasni sustav. Neke od tih institucija, poput kulture i religije proizvode ideje koje legitimiraju sustav jer, kako tvrdi u Njemačkoj ideologiji, ideje vladajuće klase su u svakoj epohi

vladajuće ideje. Bilo bi neobično naići na zrelo feudalno društvo u kojem su ideje u optjecaju izrazito antifeudalističke. Marx je dakle smatrao da oni koji nadziru materijalnu proizvodnju također nastoje nadzirati i duhovnu. Revolucija naime, u marksističkom shvaćanju nije tako puko rušenje vlasti, odnosno države, već temeljna materijalna promjena života. Na međunarodnoj pak osnovi, mir je bio temelj i najvažniji zahtjev međunarodnoga socijalističkoga pokreta. Upravo je kapitalizam izvan kontrole, pogonjen anarhijom tržišnih snaga, a socijalizam onaj koji nastoji ovladati tom podivljalom zvijeri. Socijalistička je revolucija prema vlastitoj logici demokratska, jer radnička klasa kao najbrojnija u kapitalističkome sustavu pretpostavlja ideju da nitko ne može ostvariti revoluciju u tuđe ime. U tom smislu, vladajuća klasa tvori nedemokratsku manjinu, a radnička klasa demokratsku većinu, stoga su i najuspješnije revolucije i najmanje nasilne. Diktatura proletarijata, kao jedan od najčešćih pojmova u marksizmu, značila je jednostavno vladavinu većine, odnosno radničke klase koja je činila većinu. Marx državu ne promatra kao neutralan organ, osobito u sukobu između rada i kapitala, već kao sredstvo koje služi obrani postojećega poretka, a ako je on nepravedan nepravedna je i država. Demokracija je za Marxa suviše važna stvar da bi se povjerala samo parlamentu, ona mora biti lokalna, narodna i prožimati sve institucije civilnoga društva. Mora se proširiti na ekonomski i na politički život, mora značiti stvarno samoupravljanje, a ne upravljanje povjereno političkim elitama.

Marx je strastveno vjerovao u moć pojedinca, nije se bavio koncepcijom savršenoga društva, nadao se ostvarenju različitosti i nije mislio da su ljudi marionete u rukama povijesti. Bio je neprijateljskije raspoložen prema državi nego što su to konzervativci, a socijalizam je shvaćao kao jačanje demokracije. Društvo nije promatrao u terminima snažno suprotstavljenih klasa, a njegov ideal bila je dokolica, a ne rad. Ekonomijom se bavio ponajprije radi umanjivanja njezine moći nad čovječanstvom, a njegov je materijalizam uskladiv s moralnim i duhovnim uvjerenjima. Srednju je klasu obasipao pohvalama, a socijalizam je smatrao nasljednikom njezina golemoga nasljeđa slobode, ljudskih prava i materijalnoga prosperiteta. Njegova shvaćanja prirode i okoliša u velikoj su mjeri bila ispred njegova vremena. Nije postojao veći zagovornik ženske emancipacije, mira, borbe protiv fašizma ili borbe za slobodu u kolonijama od pokreta koji se izrodio iz njegova djela.

Je li ikada neki mislilac bio tako groteskno i pogrešno shvaćen kao Marx?³

---

3 Terry Eagleton, Zašto je Marx bio u pravu, Naklada Ljevak, Zagreb, 2011., str 135.

ZAKLJUČAK

Hermeneutički krug podrazumijeva pravilno stapanje horizonta sadašnjosti sa horizontom prošlosti odakle može da se sagledava horizont budućnosti. Da se pravilno sagledavala i primijenjivala misao Karla Marxa zasigurno bi čovječanstvo imalo svjetliju budućnost koja ne bi imala komunističke „sisteme“, već dobro uređene političke sisteme. Budućnost savremenih društava svoje jezgro iznalazi u lokalnoj samoupravi⁴ koja nije ništa drugo do jezgro „pokreta“ koji dokida postojeće stanje. Svojevremeno je taj pokret oslovljen kao „komunizam“, u nadi da se može dokinuti surovi kapitalizam.

Hermeneutika kao vještina razumijevanja i tumačenja, kako tekstova, tako i povijesnih situacija, podrazumijeva maksimalni misaoni napor kako bi se zadobio horizont odakle se može nazrijeti budućnost savremenih društava. Marxova anticipatorska misao je tražila model za očovječenje čovjeka. Ako se taj model nije realizovao u svojoj punini, onda hermeneutika dobija povijesnu šansu da kao vještina, uz pomoć razumijevanja i tumačenja naučnih tekstova i povijesnih situacija, izvrši zadatak za koji marksistička misao nije bila kadra.

---

⁴ Pusić, Eugen, *Upravljanje u suvremenoj državi*, Zagreb, 2002.

LITERATURA:

1. Bešliagić-Adrović, A., Schouten, W. 2008, *Evropska unija vodi za lokalne zajednice u BiH*. Sarajevo.
2. Eden, Katty 1987, *Hermeneutics and the Ancient Rhetorical Tradition*, *RHETORICA. A Journal of the History of Rhetoric*, Vol. V, No. 1.
3. Fukuyama, Francis, *Social Capital and Development: The Coming Agenda*. The SAIS, 2002.
4. Gadamer, H. G., 1978. *Istina i metoda*, "Veselin Masleša", Sarajevo.
5. Hejvud, A. 2005, *Političke ideologije*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
6. Held, D. 1997, *Demokratija i globalni poredak*, Filip Višnjić, Beograd.
7. Pusić, Eugen, 2002. *Upravljanje u suvremenoj državi*, Savremena javna uprava, Zagreb,
8. Termiz Dž. 2003, *Metodologija društvenih nauka*, Šahinpašić, Sarajevo.
9. Terry Eagleton, 2011. *Zašto je Marx bio u pravu*, Naklada Ljevak, Zagreb.